

Asiantuntijalausunto teemasta laboratorio- ja kuvantamispalvelut sote-uudistuksessa

Kliinisten laboratorioiden toimintaympäristö Suomessa on muuttumassa merkittäväällä tavalla. Laboratoriopalveluista noin 90 % on perinteisesti tuotettu julkisen sektorin laboratorioissa, ja yksityisellä laboratoriotoiminnalla on ollut vain täydentävä rooli. Alan markkinat ovat olleet huonosti hahmottuneet ja hintatietoisuus puutteellista. Yksityisten lääkäriasemien vähittäismyynnissään soveltamat korkeat hinnat ovat ajoittain ylittäneet julkisuuskynnyksen, kun niitä on vertailtu julkissektorin laboratorioiden hintoihin. Tosiasiassa näissä vertailuissa on kyse markkinaperusteisten vähittäishintojen vertaamisesta julkisten tuottajien tukku-/omakustannushintoihin, ja niiden taustalla ovat erilaiset liiketoiminnan tavoitteet. On virheellistä vetää niistä johtopäätöksiä yksityis- ja julkisomisteisen laboratoriotoiminnan tehokkuuseroista.

Vähemmälle huomiolle on jäänyt, että myös julkisten laboratorioiden hintatasoissa on merkittäviä eroja. Näissä hintaeroissa on kyse tuottavuus- ja tehokkuuseroista, jotka ovat syntyneet sen seurauksena, että useimmilta julkissektorin toimijoilta puuttuu kokonaan kontakti markkinoihin samoin kuin tietoisuus markkinoilla vallitsevasta hintatasosta. Myönteisessä mielessä tarkasteltuna hinta- ja tuottavuuserot indikoivat julkisen sektorin laboratoriotoiminnassa merkittävää tehostamis- ja säästöpotentiaalia, joka on mahdollista hyödyntää sote- ja maakuntauudistuksessa. Toisaalta korkeat hinnat ovat merkki huonosta tuottavuudesta ja ennakoivat huonoa menestymistä kilpailussa, joka lisääntyy terveydenhuollossa väistämättä ja jota myös valinnanvapauslainsäädäntö osaltaan tulee lisäämään.

Merkittävä muutostekijä on myös suurten ulkomaisten laboratorioyritysten tulo Suomeen. Suurimpien eurooppalaisten laboratorioyritysten liikevaihto on 5-7 kertaa suurempi kuin Suomen koko laboratoriomarkkina. Siten näillä toimijoilla on huomattavat resurssit vallata markkinaosuuksia erityisesti työterveys- ja perusterveydenhuollossa, missä potilaiden hoito ei useinkaan edellytä vastausten saamista välittömästi, vaan näytteet voidaan lähettää ulkomaillekin analysoitaviksi. Luonnollisesti erikoissairaanhoidossa ja akuuttihoitoon yksiköissä on jatkossakin ylläpidettävä 24/7 toimivia nopean vasteajan laboratorioita.

EU:n yhteismarkkinoiden avautuminen on lyhyellä tähtäimellä nähtävissä mahdollisuudeksi kustannussäästöihin. Pidemmällä tähtäimellä on sen sijaan huolestuttavaa, että Suomessa pitkään vallinneen markkinatilanteen ja lainsäädännön johdosta Suomen markkinoille ei ole kehittynyt kotimaisia valtakunnallisia toimijoita, joilla olisi tarvittava kilpailukyky ja edellytykset vastata ulkomailta tulevaan kilpailuun. Suomen harvalukuiset yksityislaboratoriot ovat jo joutuneet sopeuttamaan toimintaansa voimistuneeseen hintakilpailuun. Uhkakuvana on nähtävissä, että uudistuksen tavoitteena oleville kilpailluille markkinoille muodostuukin ulkomaisten jättiyritysten tuotantoon perustuva oligo- tai monopoli.

Kuntalaki jo nykyisellään estää kuntaorganisaatioiden toimimisen markkinoilla muussa kuin yhtiömuodossa. Lisäksi uusi hankintalaki pakottaa vuodesta 2022 lukien myös yhtiömuotoiset julkisomisteiset laboratoriot luopumaan toiminnasta kilpailluilla markkinoilla, mikäli niillä halutaan säilyttää sidosyksikköasema julkisiin omistajiinsa nähden.

On tärkeää nähdä, että laboratorioiden toimintaympäristön muutokset ovat sote- ja maakuntauudistuksesta ja valinnanvapauslainsäädännöstä riippumattomia.

Esimerkkien valossa voidaan jopa nähdä, että ilman lainsäädäntöä tapahtuvat julkisen terveydenhuollon ulkoistuksista seuraavat äkilliset kokonaisvaltaiset muutokset kuten kuntien perusterveydenhuollon tai sairaaloiden toiminnan siirtyminen osaksi kilpailtua terveydenhuollon markkinaa ovat laboratoriotoimialan kannalta huomattavasti vaikeammin ennakoitavia ja hallittavia kuin valinnanvapaudesta seuraava potilaiden asteittain tapahtuva ja osittainen siirtymä julkiselta yksityiselle sektorille.

Diagnostinen toimiala kehittyy globaalisti siten, että pienet itsenäiset yksiköt konsolidoituvat suuremmiksi yrityskokonaisuuksiksi, joilla on edellytykset hyödyntää tehokkaasti kehittyvää automaatio- ja tietotekniikkaa ja digitalisaatiota. Näin on mahdollista luoda merkittäviä tehokkuusetuja ja kustannussäästöjä, joita myös sote- ja maakuntauudistuksessa keskeisesti tavoitellaan. Näin tulisi toimia myös Suomessa. Sote- ja maakuntauudistuksen yhteydessä julkisen sektorin toimijoille tarjoutuu mahdollisuus reagoida toimintaympäristön muutokseen ja siten turvata julkisen terveydenhuollon toiminnan kannalta kriittisen tärkeän tukipalvelun toiminnan ja kehittymisen edellytykset myös tulevaisuudessa.

Muutostrendit koskevat kaikkia julkisomisteisia laboratorio-organisaatioita, mutta toimijoiden suhtautuminen toimialan murrokseen on kahtiajakoista. Osa näistä toimijoista odottaa ratkaisujensa perustaksi sitä, että sote-lainsäädäntö osoittaisi niille kehityspolun ja rajaisi niille nykyisen kaltaisen kilpailulta rauhoitetun toimintaympäristön. Merkittävä osa näistä toimijoista on kuitenkin jo lähtenyt valmistautumaan toimintaympäristön muutoksiin proaktiivisesti suunnittelemalla maakuntarajat ylittävää yhteistyötä sekä yhteistä yhtiötä, joka mahdollistaa toiminnan valtakunnallisesti myös kilpailluilla markkinoilla.

Diagnostisen toimialan murros on pääosin sote-lainsäädännöstä riippumatonta, ja siihen sopeutuminen edellyttää julkisen sektorin toimijoilta nykyisten tuotantorakenteiden kriittistä tarkastelua ja irrottautumista kunta- ja sairaanhoitopiiripohjaisesta alueellisesta järjestämistavasta ja siihen liittyvistä päällekkäisyyksistä ja ylikapasiteetista.

Nykyisistä tuotantorakenteista irrottautuminen on välttämätöntä, jotta luodaan edellytykset kilpailun säilymiselle ja jotta terveydenhuollon toimijoille voidaan tarjota kilpailukykyisesti myös kotimaisia laboratoriopalveluja sekä turvata palveluiden saatavuus ja kehitysedellytykset.

Näkemyksemme mukaan lakiehdotukset mahdollistavat toiminnan tehostamisen, jolla diagnostiset palvelut osallistuvat sote-uudistuksella tavoiteltuun tuottavuuden ja kustannustehokkuuden paranemiseen.

Tampereella 22.5.2018

Fimlab Laboratoriot Oy

Ari Miettinen
toimitusjohtaja